

Nekrológok

Király István
(1921–1989)

Nemzedéke – mely alighanem mélyen megosztott volt – egyik legjelentősebb alakjának láttuk. Eltökélten, megingás nélkül szolgálta azt az eszmét, mely számára vereségeiben is a jövő egyetlen lehetséges útját jelképezte. Élete nem volt drámai fordulatok, kilengések, végletek nélkül való. Fokról fokra tudatosodott benne az a minőség-igény, amelyről mind világosabban látta és ellenkezve vallotta, hogy nem hordozhat kirekesztő jegyeket. Király István életének és irodalomtudósi működésének talán az ellentétpárok a legjellemzőbb jegyei, de míg működésének első szakaszában leegyszerűsítve és türelmetlenül, károkra is okozva élt velük – haladó és maradi irodalomra osztva a korszakokat, olykor megbélyegezve írókat és művészeket –, később kinyílt szemlélete, s egyre szenvedélyesebben kereste azokat az alkotókat, akik a szegények, az „alvág” ügyét szolgálták, s élete végén eljutott annak felismeréséig, hogy az ember és világa nem általánosítható: a magányos vagy közösségben élő személyiség egyedi ember marad akkor is, amikor a történelmi utópiákkal szembesül, s azok esetleg a közösség boldogságát ígérnek számára a bizonytalan jövőben. A záró szakasz legnagyobb igénnyel, legmélyebbre hatoló önvizsgálattal megírt könyve Kosztolányiról szólt, s nem véletlenül viseli a „vita és vallomás” alcímet. Önmagával, hajdani szemléletével is vitázott benne Király István, de változatlan eltökéltséggel tett vallomást a „peremember” ügye mellett. A Kosztolányi-könyv nem egyszerűen a történelem fordulatai által megingatott irodalomkép revíziójára való törekvés szülötte, hanem egy meglehetősen előzmények nélkül való kísérlet is, hiszen benne a szerző a személyiség-központú marxista antropológia alapvetését tette meg, azzal a szándékkal, hogy a későbbiekben századunk irodalmának többi maradandó értékeit is e szempontból teszi vizsgálat tárgyává.

Az utókor bizonyára Ady Endréről írt hatalmas monográfiáira emlékezik először, hiszen ezek az Ady-kutatás fontos dokumentumai. Bennük teljesedett ki Király István metaforákkal átszőtt, olykor költői magaslatokra emelkedő, szenvedélyesen érvelő stílusa, Ady segítette abban, hogy magáévá tegye és kritikusan alkalmazza az akkor modernnek számító irodalomtudományi iskolák poétikai szemléletmódját, s Ady útján jutott el ahhoz a gondolatkörhöz, melynek tipológiája nem a legszerencsésebb, amikor az „antiimperializmust” tette vezérelvévé, ám őt ez segítette rendszeralkotásában.

Szenvedélyes személyiség volt, vitázó, közéleti ember, a jelentős hatást gyakorló tanár típusa. Arra volt a legbüszkébb, amikor „tanár úrnak” szólították, mert tudta, hogy szellemisége és gondolatvilága volt tanítványai révén tovább élhet és hathat, jóval szélesebb körökben, mint ameddig az irodalomtudomány hatósugara elér.

Rezenéstelen méltósággal nézett szembe a halállal. Hősies elszánással igyekezett

bizonyítani, hogy a test gyengülését nem követi a lélek erőtlenedése. Munkái védfala mögé húzódott, anyagával csatázva érte a halál.

Élete és működése olyan kérdéseket vet föl, amelyre az utókornak kötelessége lesz válaszolni, hiszen tevékenységével azt akarta példázni, hogy irodalom és politika egymástól elválaszthatatlanok. Kora e törekvését számtalan díjjal honorálta. E díjak értéke alighanem elhomályosul, de a művek jobbik része bizonyára megmarad.

Rónay László

Paul Ariste
(1905–1990)

1990. február 2-án, 85. születésnapja előtt egy nappal örökre távozott közülünk Paul Ariste professzor, észt nyelvész, az Észt Tudományos Akadémia tagja.

Paul Ariste 1905. február 3-án született Tormában. A tartui egyetemen 1929-ben fejezte be tanulmányait, majd az uppsalai, a helsinki és a hamburgi egyetemen képezte tovább magát, kiváltképpen a fonetika és a finnugrisztika területén.

1933-tól oktatott a tartui egyetemen, 1944-től 1977-ig állt a finnugor nyelvek tanszéke élén, s a tanszék iránti hűsége megmaradt nyugdíjba vonulása után is.

Paul Ariste kezdeményezésére jött létre az Észt Tudományos Akadémia Nyelvi és Irodalmi Intézetében a finnugor nyelvek osztálya, amelyet 1961-ig vezetett. A „Szovjetszkoje Finno-ugrogeyenie–Soviet Finno-Ugric Studies” című folyóiratnak alapításától fogva főszerkesztője volt. Neki köszönhető, hogy az észt Anyanyelvi Társaság 1953 óta rendszeresen megjelenteti az *Emakeele Seltsi Aastaraamat* című évkönyvet.

Paul Ariste nyelvészeti kutatásainak középpontjában a balti nyelvek és népek álltak, s behatóan foglalkozott néprajzokkal is. Különösen nagy figyelmet szentelt anyanyelvének. Az észt szókészlet problémáiról írta *Eesti-rootsi laensonad eesti keeles* című munkáját (1933), amellyel elnyerte a magiszteri címet. Számos tudományos cikkében dolgozott fel német (főleg alnémet) jövevényszavakat. Szláv és orosz jövevényszavakra kiváltképpen a régebbi észt irodalmi nyelvben bukkant. Ugyancsak figyelmet érdemel etimológiai kutató tevékenysége. Ennek alapján sok észt helységnév (Reigi, Mahtra, Pandivere stb.) eredetét tudta megmagyarázni. 1981-ben megjelent könyve, a *Keelekontaktid. Eesti keele kontakte teiste keeltega* foglalja össze az észt szókincs eredetének kutatásában elért legfontosabb eredményeit.

Paul Ariste alapította meg Észtországban a kísérleti fonetikai kutatásokat. Legjelentősebb fonetikai és dialektológiai műve 1939-ben készült doktori disszertációja, a *Hüü murrete häälikud*. Ehhez a vizsgálódáshoz kapcsolódtak azután további értekezések az észt dialektusok hangfejlődéseiről. Feltétlenül említést érdemel az észt köznyelv hangtanának kézikönyve, az *Eesti foneetika*, amely 1946-ban jelent meg, s később többször újra kiadták.

A közelebbi rokon nyelvek közül különösen a vót nyelv nőtt Paul Ariste szívéhez. Mára jószerivel kihalt ez a balti nyelv, csak néhány idős ember beszéli még. Számos más kutatáson kívül Paul Ariste nevéhez fűződik a *Vadja keele grammatika* (1948), amelynek bővített angol nyelvű kiadását *A Grammar of the Votic Language* címmel 1968-ban adták ki. Ő vetette meg az alapjait annak a nagy vót szótárnak, amelyet a